

Historisch interieur bedreigd?

Onlangs heeft de regering een voorstel gedaan om sommige verbouwingen van beschermde monumenten vrij te geven. Hierop is allerwegen bezorgd gereageerd. Onderdeel van het voorstel is namelijk om verbouwingen van onderdelen 'die vanuit het oogpunt van monumentenzorg geen waarde hebben' vergunningvrij te maken. Angel van dit voorstel is dat wordt verondersteld dat eigenaars zelf de kennis bezitten om te beoordelen welke onderdelen 'geen waarde' hebben.

28

Nieuwsbrief 28, april 2011
De Nieuwsbrief verschijnt 3x per jaar
Uitgave Stichting Het Nederlandse Interieur
Postbus 15599, 1001 NB Amsterdam
www.shni.nl . kopij.nieuwsbrief@shni.nl

Redactie Eloy Koldewey . Hester Wolters
Basis lay-out Suzan Beijer
Opmaak Hans Schut
Druk Sande druk
ISSN 1570-9973

Postbus 15599, 1001 NB Amsterdam

TNT Post
Port betaald
Port Payé
Pays-Bas

Interieurs belangrijke bron voor geschiedenis

In de afgelopen periode is de interesse voor monumenten aanzienlijk groter geworden. Er zijn veel meer beschermde monumenten - niet alleen Rijks- maar ook gemeentelijke monumenten - dan in 1988 toen de Rijksoverheid met de wijziging van de Monumentenwet veel taken en bevoegdheden op het gebied van de monumentenzorg heeft overgedragen aan gemeenten. Tegenwoordig zijn gemeenten primair verantwoordelijk voor monumentenzorg, gesteund door diverse adviesorganisaties. Daarnaast heeft een verbreding van de monumentenzorg plaatsgevonden. Er wordt niet slechts gelet op het exterieur, maar ook steeds vaker op constructie (bouwhistorie) en interieur. Deze onderdelen bevatten namelijk veel meer informatie over de bewonings- en gebruiksgeschiedenis dan het exterieur. Daarmee heeft de monumentenzorg meer impact gekregen op de directe leefomgeving van de eigenaars van deze monumenten.

Vergunningsprocedures voor monumenten zijn omslachtig en langdurig, zeker als er sprake is van kleinschalige ingrepen. Dat is al lang een doorn in het oog van eigenaars en gemeenten. Veel gemeenten gaan daarom pragmatisch met de wet en verordening om. Na voorafgaand overleg konden veel werkzaamheden zonder vergunning worden uitgevoerd. Onderdeel van het overleg was steeds een beoordeling van de situatie ter plaatse, waarbij de waarden van de constructie en interieurafwerking beoordeeld konden worden. Een juridisch onbevredigende, maar praktische oplossing. Met de beoogde wetswijziging om sommige verbouwingen van beschermde monumenten vrij te geven, wordt deze praktijk geformaliseerd. Er is één klein, maar wezenlijk verschil. De eigenaar wordt verantwoordelijk gesteld om vast te stellen of werkzaamheden vergunningvrij zijn, gesteund door de informatie via de websites van de RCE en gemeenten. Ook als het voorstel definitief wordt, blijft overleg met de gemeente raadzaam om zeker te weten of de werkzaamheden daadwerkelijk vergunningvrij zijn of niet. Tevens is het dan mogelijk om advies te verkrijgen over de uitvoering van de beoogde werkzaamheden. Dat was ook de strekking van enkele moties in de Tweede Kamer, waarbij gesteld werd dat bij elke verbouwing in een monument een 'servicemoment' van de gemeente noodzakelijk is.

Het past overigens wel in het nieuwe monumentenbeleid om steeds meer verantwoordelijkheden bij de eigenaar van een monument te leggen. In het momo (de beleidsmaatregelen in het kader van de modernisering van de monumentenzorg) worden monumenteneigenaars aangesproken als hoeders van de cultuurhistorische waarden. Probleem is echter dat niet onwil maar onwetendheid de voornaamste oorzaak is van verlies van cultuurhistorische waarden in interieurs en constructies. Het is dus zaak om eigenaars goed in te lichten over de waarden, die in het interieur verscholen (kunnen) liggen. En daar ligt een taak voor de SHNI. Laten wij ervoor zorgen dat de aandacht voor het interieur van blijvende aard is, niet alleen bij de deskundigen, maar vooral ook bij eigenaars en liefhebbers. Dat heeft een bijkomend voordeel, omdat bijzondere interieurs en constructies zich niet alleen in beschermde monumenten bevinden. En bijzondere interieurs hoeven niet perse oud te zijn. Ook recente interieurs kunnen zeer bijzonder en waardevol zijn.

Na het gereedkomen van een nieuw stadhuis is het oude Waalwijkse Raadhuis leeg komen te staan. Waalwijk zoekt naar een passende herbestemming voor het gebouw, waarbij recht wordt gedaan aan de monumentale waarden en het bijbehorende interieur. In dat kader werd door de Gemeente Waalwijk in samenwerking met de SHNI 21 januari j.l. een studiemiddag georganiseerd, waarbij diverse sprekers ingingen op de historie van het Raadhuis, de historische waarden en de mogelijkheden (en valkuilen) van herbestemming.

Met prachtig historisch filmmateriaal van de feestelijkheden rond de opening van het Raadhuis uit 1932 illustreerde Saskia de Kock, monumentenambtenaar bij de Gemeente Waalwijk, haar uiteenzetting over het tot stand komen van het nieuwe raadhuis waarvoor de noodzaak ontstond na de samenvoeging van drie gemeenten. Omdat het gehele archief uit die periode, inclusief alle bouw- en ontwerptekeningen, bewaard is gebleven, bestaat een zeer compleet beeld van het ontstaan. Aan drie architecten werd een opdracht voor een schetsontwerp gegeven, waaruit in 1931 uiteindelijk het ontwerp van A. Kropholler werd gekozen. Daniëlle van Kempen, kunsthistorica en restaurator historische binnenruimten, gaf een uiteenzetting over het werk van Kropholler, een traditionalist, die zijn inspiratie vond in het werk van voorgangers als P.J.H. Cuypers en H.P. Berlage. Hij ontwikkelde een eigen ideologische visie op het bouwen, waarin vooral het gebruik van traditionele materialen en ambachten het 'landseigene' van zijn gebouwen moest reflecteren. Waar de buitenzijde van het complex nog refereert aan de stijl

Trouwen in Gesamtkunstwerk

van Cuypers, lijkt de binnenkant vooral geïnspireerd door Berlage. Evenals de beroemde Beurs van Berlage in Amsterdam (uit 1904), waaraan veel stijkenmerken ontleend zijn, omvat het interieur een groot aantal unieke kunstwerken en speciaal meubilair, waardoor met recht gesproken kan worden van een Gesamtkunstwerk'. Een zekere grandeur en oog voor detail gaan in het interieur hand in hand. Opvallend zijn bijvoorbeeld de asymmetrische deurnissen, aan de loopzijde afgerond en aan de hangzijde hoekig, en de speciale vierledige deurscharnieren. Het lijkt wel alsof Kropholler Berlage wilde evenaren met het aantal kunstwerken, alle met een hoge symbolische waarde. Er zijn glas in lood ramen van mej. J. Kropholler, de zus van de architect, beelden van de Waalwijkse schilder/beeldhouwer Theo van Delft, tegeltableaus van Lambertus Zijl en Felix Timmermans, mozaïek van Cephass Stouthamer, en ook Kropholler zelf liet zich niet onbetuigd met bronzen en metalen lichtarmaturen, klokken, smeedwerk, tegeltableaus met spreuken etc. En uiteraard is er het speciaal ontworpen meubilair. De wordingsgeschiedenis van de meubels is uitzonderlijk

gedocumenteerd; het volledige Kropholler archief, inclusief zijn schetsboeken, bevindt zich in het NAI, en samen met het Waalwijkse archief geeft dat een uniek beeld. Veel meubilair is oorspronkelijk, maar in 1937 en laatstelijk in de jaren '50 is nog door Kropholler ontworpen meubilair toegevoegd. Kropholler werkte zijn hele leven in de zelfde stijl waardoor die latere aanvullingen op het eerste gezicht niet opvallen. De latere meubels zijn iets rijker gedecoreerd met houtsnijwerk, maar in het algemeen drukken de meubels een zekere Spartaansheid uit. Hout moest recht zijn en houtverbindingen eerlijk en zichtbaar; schroeven of spijkers kwamen er niet aan te pas. Het vinden van een passende invulling voor een dergelijk object is vaak niet eenvoudig, maar een geslaagd project geeft grote voldoening omdat daarmee niet alleen een waardevol gebouw een goede bestemming krijgt, maar ook de maatschappelijke en sociale gehechtheid zichtbaar en voelbaar blijft. In de discussie onder leiding van restauratiearchitect Marina Moons kreeg de aanwezige wethouder al wat ideeën voor herbestemming aangereikt, maar de toehoorders

waren het toch vooral met hem eens dat zo'n herbestemmingstraject zorgvuldig en zonder al te grote (financiële) druk moet verlopen om tot het beste resultaat te komen. Zeker bij dit unieke en gave ensemble van architectuur, interieur, toegepaste kunst en meubilair is een bezinning op de culturele, sociale en maatschappelijke waarde van belang, en met de reeds uitgevoerde inventariserende onderzoeken is dat pad goed ingezet. Het zou mooi zijn als dit werk van Kropholler in de bredere context van de algemene maatschappelijke en architectonische ontwikkelingen beschreven kan worden. Voor de korte termijn lijkt het van belang om de meubels en overige losse voorwerpen te merken, opdat het 'verdwalen' van enkele stukken wordt voorkomen. Ook moet worden overwogen de eigendom van de roerende zaken goed te regelen, bijvoorbeeld door dit onder te brengen in een aparte stichting, zodat bij een eventuele verkoop of verhuur van het onroerend goed het in situ voortbestaan van dit unieke maar kwetsbare ensemble goed gewaarborgd is. Het is immers wel het gebouw waarin de meeste Waalwijkers getrouwd zijn of op andere wijze hun verbondenheid met het Waalwijkse herkennen.

KEES SPANJERS

Museum Het Grachtenhuis aan Herengracht in Amsterdam geopend

In één van de best bewaarde grachtenpanden van Amsterdam, ontworpen door architect Philips Vingboons (1607-1678), is sinds april een nieuw museum over de Amsterdamse Grachtengordel gehuisvest. In het dubbele grachtenpand Herengracht 386, in 1663 gekocht door de koopman Karel Gerards, wordt de pracht en praal en het belang van de grachtengordel getoond, die zo uniek in de wereld is dat het op de werelderfgoedlijst van UNESCO staat. Het museum brengt de geschiedenis van het 17de-eeuwse stadsuitbreidingsproject in beeld met tekeningen, maquettes en interactieve presentaties. Daarin worden vragen gesteld als: wie heeft de grachtengordels aangelegd en waarom? Wie woonden en wonen er in de grachtenpanden? Waarom is Amsterdam gebouwd op palen en hoeveel zijn dat er eigenlijk? Indrukwekkend zijn de stijlkamers waarvan er één uit de 18de eeuw met smetteloos gerestaureerde schilderijen van Jurriaan Andriessen. Het museum is een gezamenlijk initiatief van ondermeer Wim Pijbes (directeur van het Rijksmuseum), Piet van Winden (veilingmeester) en Esther Agricola (hoofd Bureau Monumenten Amsterdam). Maar het is vooral aan de ondernemer Gerard Krans die het pand kocht (7 miljoen euro) en een fonds genereerde voor restauratie en exposities te danken dat museum Het Grachtenhuis - zonder subsidie - binnen een jaar een feit is. Daarmee wil het een voorbeeldproject zijn voor een nieuw cultureel ondernemerschap. www.hetgrachtenhuis.nl

Doek valt voor eigentijdse klassieker?

Theatercafé Blincker, 1981
Sint Barberenstraat 7-9

Het was het voorjaar van 1981, en de ingrijpende restauratie en verbouwing van het voormalige Amsterdamse veilinggebouw Frascati tot multifunctioneel theatercomplex liep op zijn einde. Eén onderdeel van het masterplan was nog niet

van originele maskers uit de depots van de Nederlandse Opera, soldeerde de loodgieter een zinken bar, laste de smid ijzeren barkrukken en creëerde de terrazzowerker een warme roos in de koude vloer. Met zeer beperkte middelen maar de volle inzet van alle vaklieden werd in de 6 weken voor de opening van het theater het interieur van

Amsterdamse theaterwereld en kroegtijgers de Blincker in hun hart en sindsdien was het bijna 30 jaar lang niet meer weg te denken in de Amsterdamse horecacultuur. Tot eind december vorig jaar duidelijk werd dat het niet goed ging met de Blincker. De directie van het theater zegde de huur op aan de exploitant die moeizaam maar met veel inzet het theatercafé runde en het interieur in oorspronkelijke staat koesterde. Naar verluidt zou een nieuwe exploitant met grote plannen klaarstaan, maar die trok zich op het laatste moment terug. Inmiddels wordt het café tijdelijk en alleen tijdens voorstellingen geëxploiteerd (een theater heeft nu eenmaal een foyer nodig, vindt kennelijk ook de theaterdirectie). Maar de ziel is er uit. De keuken is dicht, het trouwe publiek blijft weg en de theaterbezoekers verlaten na een snel drankje schielijk het etablissement.

Hoe het verder moet is niet bekend. Dat is jammer. De Blincker was niet alleen een uniek interieur, maar ook de wegbereider en trendsetter voor een hele golf moderne café interieurs in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw. Wie kent ze nog: Oblomov, Winkel, Rum Runners, Walem, Luxembourg, de Jaren, en nog vele buiten Amsterdam? Het interieur heeft alles in zich om een eigentijdse klassieker te worden, zoals ook Hoppe het icoon is voor een hele generatie café interieurs. Het zou jammer zijn als na bijna 30 jaar het doek moet vallen voor deze bijzondere plek in de stad.

foto Ger van der Vlugt

ingevuld: de inrichting van de theaterfoyer die, geheel in de tijdgeest, als theatercafé ook voor niet theaterbezoekers open moest staan. Maar zoals dat gaat met omvangrijke bouwprojecten; het budget voor het laatste onderdeel was al drie keer uitgegeven aan andere onoverkomelijke problemen tijdens de bouw, en de tijd drong. De Architecten van de restauratie, Pieter Zaanen, Kees Spanjers en Peter Dautzenberg, wisten een oplossing voor dit nijpende geld- en tijdgebrek. Zij daagden alle bij de restauratie betrokken vaklieden uit nog één keer te vlammen en te laten zien waar zij werkelijk toe in staat zijn. En dus sneed de tegelzetter eindeloos tegeltjes in driehoekjes, goot de stukadoor afdrukken

het café gerealiseerd. De architecten ontwierpen, verwierpen en coördineerden de eruptie van vakmanschap en talent, en zo ontstond een unicum in de Nederlandse caféarchitectuur; een interieur met daglicht en planten als in de hangende tuinen van Babylon, met glimmende materialen en een overzichtelijke lay-out. Het was nog de tijd van bruine cafés, met zand op de vloer en veel donkere nissen, dus de kwaliteit van het interieur werd niet direct door eenieder herkend. Brouwer Freddy Heineken, die zelf poolhoogte kwam nemen van het nieuwe fenomeen, verklaarde: 'Het lijkt hier wel een slagerij!'. Maar de argwaan duurde niet lang, en al snel sloten de

Ongekende catacomben

plafondschildering in een grafkamer. FotoTommi Hendriks

'Ik moet tot mijn schande bekennen dat ik niet wist dat er zo iets in Nederland bestond.' Aan het woord is een van de deelnemers aan de studiedag naar de Romeinse katakomben in de Valkenburgse mergelgrotten, die de Stichting organiseerde. En hij was niet de enige.

Vroeg in de ochtend zijn de excursiegangers afgereisd naar Zuid-Limburg, een stukje buitenland in Nederland, dat op deze morgen gehuld is in een sprookjesachtige grondmist. De ontvangst op Château St. Gerlach verloopt stijlvol en allerhartelijkst. De eigenaar, de heer Camille Oostwegel, is een onderhoudend causeur en vertelt boeiend over zijn monumentale bezit: een tot château omgebouwd klooster, een koetshuis en een kasteelboerderij. Het hele complex heeft Camille vanaf zijn vroegste kinderjaren gekend, als kleine jongen nog in welstand, daarna in toenemend verval. Maar de hoop op betere tijden voor de historische omgeving van zijn jeugd, het ijzeren geloof in de goede afloop van zijn droom voor herstel en bovenal zijn onvoorwaardelijke liefde voor het unieke ensemble heeft na een decennialange strijd en in weerwil van allerlei tegenslagen geleid tot een eclatant monumentaal en economisch succes: een

vijfsterrenhotel, een toprestaurant en een Sanus-per-aquam & Wellness van grandeur. Na de koffie met kersenvlaai ondergaan we de rijke, welhaast overdadig beschilderde wanden en gewelven van de Gerlachuskerk, oorspronkelijke een middeleeuwse kloosterkapel, in de 18de eeuw verbouwd tot een van de weinige barokkerken die ons land rijk is. Zo geraken we steeds meer in buitenlandse sferen. Om van Houthem naar Valkenburg te komen, kiezen we voor een wandeling door de velden. Voor het ontvangstgebouwtje van de katakomben worden we over twee voor rondleiders handzame groepen van twaalf personen verdeeld. Onze rondleider, de psychotherapeut Jean Schepers, heeft alles wat een goede gids kenmerkt: gedegen kennis, onblusbaar enthousiasme, humor en de gave zijn toehoorders twee uur lang te boeien. Voor de ingang van de groeve herinnert hij ons aan het opschrift boven de poort van Dantes inferno: *Lasciate ogne speranza, voi ch'intrate* - Laat varen alle hoop, gij die hier binnentreedt. Vervolgens krijgt elk een brandend kaarsje in zijn handen gedruwd en mag hij afdalen. Nu betreden we pas echt een ver verwijderd buitenland. Dit ondergrondse gangenstelsel van Valkenburg is een uiterst

zorgvuldige replica van delen van de catacomben in Rome gerealiseerd in de jaren 1908 tot 1910 onder leiding van architect dr. Pierre Cuypers. In ganzenpas door de wirwar van smalle mergelgangen ondergaan we de wondere wereld van de dodencultus van het vroege christendom, de vreugdevolle godsdienst van hoop, geloof en liefde: *BIBAS IN CRISTO* wenst een christogram - moge jij leven in Christus. In het bijna-duister, met slechts wat flakkerend kaarslicht, staan we oog in oog met Byzantijns aandoende heiligenportretten, met de Oosterse wijzen die, geleid door de ster, het Christuskind komen eren met hun kostbare gaven, met de god Dionysus, slapend onder de wijnranken, en met het aangrijpende beeld van martelares Caecilia en haar half doorgeknipte hals. En dan ineens

kijken we verbaasd naar een schildering van een op Caesar lijkende Jezus te midden van zijn twaalf in senatorentoga's gehulde volgelingen. Een ervan zit op de Romeinse ambtszetel, de *sella curulis*. Onze gids memoreert het in 2002 verschenen boek *Was Jezus Caesar* van Frances Carotta, toevallig vertaald door een van de toehoorders. Na afloop wordt er bewonderend en geanimeerd nabeschouwd in Café de Grendelpoort dat genoemd is naar de aangrenzende, Romeins aandoende stadspoort van Valkenburg

TOMMIE HENDRIKS

Publicaties

De stoel van Rietveld

Marijke Kuper, Lex Reitsma
Deze publicatie is het resultaat van de zoektocht naar de ontstaansgeschiedenis, het gebruik en de receptie van de Rood-blauwe stoel van meubelontwerper en architect Gerrit Rietveld. Nieuwe feiten en beeldmateriaal en een overzicht van alle tot nu toe bekende, vooroorlogse exemplaren van deze moderne klassieker. Niet eerder is het verhaal achter deze stoel verteld: welke mensen hebben er op gezeten, waar heeft de stoel gestaan? In de bijgevoegde DVD met documentaire reconstrueert meubelrestaurateur Jurjen Creman de eerste, verdwenen uitvoering van de stoel. Erik de Jong vertelt aan de hand van familiefoto's en brieven hoe zijn grootouders in de jaren twintig van de vorige eeuw leefden met hun Rietveld-meubels. In scherp contrast daarmee staan beelden die laten zien dat de stoel vandaag zijn oorspronkelijke functie heeft verloren. Rotterdam, nai Publishers, 2011 gebonden + dvd, 192 pp, rijk geïllustreerd, €19,95 ISBN 9789056627782

Shopkeepers Niels Helmink foto's

In dit fotoboek worden interieurs en eigenaars samengebracht in foto's van winkels die deels nog in gebruik zijn. Ze tonen de verdwijnende authentieke middenstand - een vastberaden generatie - in schitterende interieurs. Vormgevingserfgoed dat ineens verdwenen kan zijn. Bijna de helft van de gefotografeerde interieurs bestaat inmiddels niet meer. Amsterdam, Galerie Bart, 2008 gebonden, 68 pp, kleurenfoto's, € 25,00 ISBN 9789081106979

De vijfde wand. Diek Zweegman 1937-2004 Annemarie de Bree, Guus Ros, Marjan Unger
Industrieel ontwerper Diek Zweegman ontwierp stoffen voor de weverijen Het Paapje en De Ploeg en werkte twintig jaar lang op het bureau van Benno Premsele, waar zij met veel succes tapijten ontwierp voor Van Besouw. Daaronder bevinden zich tapijten die baanbrekend zijn geweest, zoals het synthetisch tapijt '2805' uit 1993. Rotterdam, 010 Publishers, 2011 paperback, 128 pp, rijk geïllustreerd, € 24,50 ISBN 9789064507571

Oudhollands en modern, degelijk en exotisch, koloniaal en fraai. Het voormalige hoofdkantoor van de Handels Vereniging Amsterdam Alexander Westra
Fraaie monografie over een uit het interbellum stammend Amsterdams kantoorpand: Nieuwezijds Voorburgwal 162. In dit pand zetelde de Handels Vereniging Amsterdam (HVA) die handel dreef op met name Nederlands-Indië. Uitvoerig architectuur- en bouwhistorisch onderzoek ligt aan deze publicatie over dit pand van architectenbureau A.L. van Gendt met haar rijke interieurs ten grondslag. Amsterdam, SNS Securities N.V. 2009 gebonden, 111 pp, rijk geïllustreerd (excl. uitgave van de SNS-bank)

What is Interior Design?

Graeme Brooker & Sally Stone
Een basisboek voor studenten, wetenschappers en praktijkmensen waarin aan de orde komen de fundamentele kenmerken van het interieur van de ruimte-analyse en het begrip van bestaande gebouwen, de aard en de kwaliteiten van het organiseren van een binnenruimte, en een begrip van het materiaal en oppervlakte eigenschappen van gevonden en toegepast texturen. Hove (GB), RotoVision 2010 paperback, 256 pp, rijk geïllustreerd, £ 17,99 ISBN 9782888930174

Basics Interior Architecture: drawing out the interior
Ro Spankie
Een inleiding op de voorstelling van het interieur door middel van tekenen en boetseren. Een scala van technieken en methoden wordt aan de lezer geïntroduceerd, beschreven wordt wanneer en waar deze te gebruiken. Dit boek maakt deel uit van de serie 'Basics Interior Architecture' waarvan ook verschenen de delen 'Form + Structure', 'Context + Environment', 'Elements / Objects', 'Retail Design' en 'Exhibition Design'. Lausanne, AVA Publishing, 2009 paperback, 176 pp, rijk geïllustreerd, £17,95 ISBN 9782940373888

Dutch 17th century interiors

Olaf Klijn
Een portret van 80 interieurs in het karakteristieke dorp Broek in Waterland, 6 km ten noorden van Amsterdam. Prachtige foto's van een breed scala aan vertrekken, waaronder opnames van woon en slaapkamers, keuken,s schouwpartijen, deuren en plafonds. Anders dan de titel doet vermoeden handelt slechts een deel van dit boek over de 17de eeuw: het gros van de foto's toont latere interieurelementen San Francisco/London, online uitgever Blurp, 2010 gebonden, 82 pp, rijk geïllustreerd, € 50,14

Hedendaagse architectuur & interieurs 2010
Jaarboek waarin een twintigtal uitvoerige projecten van hedendaagse, recent afgewerkte woningen met technische plannen wordt gepresenteerd. Edingen (B), Beta-Plus 2009 gebonden, 380 pp, rijk geïllustreerd, € 99,95 ISBN 9789089440303

Desipientia. Kunsthistorisch tijdschrift
Themanummer geheel gewijd aan het Nederlands interieur. Met bijdragen van M. van Aken-Gehmers (Delfts aardewerk), J. de Haan (Groninger interieurs), S. Coene & J. Jas (Kasteel Biljoen), A. Hemmes & W. Bloemink (Hindelooper kamer), L. Schiphorst (P. Cuypers), A. Geerling (Theaters van Van Gendt), S. Terwindt (Binnenhuis), E. Koldewij (Aandacht voor interieurs), A. Koldewij (Interieurscene van Gerard ter Borch) en G. Schwartz (Love in the huiskamer). Desipientia. Zin & waan, jrg. 18 (najaar 2010) nr 2 Uitgave Radboud Universiteit Nijmegen, issn 1386-1069

Tussen lucht en licht. De ontwikkeling van vensters, kozijnen, ramen en luiken

Jan Jehe
Van schuiframen, klepramen en tuimelramen tot opendraaiende ramen. De geschiedenis van het venster is de geschiedenis van de architectuur. Wie zich met de architectuur- en interieurgeschiedenis bezig is, komt ook in aanraking met de vensters. Verschillende typen vensters zijn ijkpunten voor het bepalen van de ouderdom van een gebouw. Vensters verzorgden niet alleen het transport van licht en lucht, maar ook zijn het de ogen van een gebouw, want als dunste gedeelte van de gevel, vormt het venster een visuele verbinding tussen het interieur en het exterieur van het gebouw. Zwolle, Waanders 2010 gebonden, 176 pp, rijk geïllustreerd, € 24,95 ISBN 9789040077852

Een belvédère aan de Schelde : paviljoen De Notelaer in Hingene (1792-1797)
Joke Buijs & Anna Bergmans (red.)
Fiere publicatie over het paviljoen De Notelaer, een belvédère aan de Schelde n.a.v. een uitgebreid multidisciplinair onderzoek van archieven, materiële en iconografische bronnen en het gebouw zelf. Zeventien auteurs gaan in op het landschap, de bouw- en restauratiegeschiedenis en de materialen die daarbij werden gebruikt, het rijke salon met zijn merkwaardige parketvloer en bijzondere decoraties. Architect en ontwerper was Charles de Wailly, de interieurschilderingen zijn gemaakt door de Doornikse decoratieschilder Antoine Plateau die ook op het Haagse Binnenhof heeft gewerkt. Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, 2010 gebonden, 575 pp, rijk geïllustreerd, € 60,00 ISBN 9789075230307

Schouwstukken

Jean Boumans, Janneke Wesseling e.a.
Bij de verbouwing in 2004-2005 is het gebouw van de Raad voor de Rechtspraak in Den Haag voorzien van hedendaagse wandafwerkingen van Twan Janssen, Klaas Kloosterboer, Jos van Merendonk, Martijn Schuppers, Julia Warr en Mary Waters. Met een inleiding van Janneke Wesseling en een slotartikel van Eloy Koldewij. Den Haag. Atelier Rijksbouwmeester, 2009 gebonden, 103 pp, rijk geïllustreerd ISBN 9078831013

Monumenten

Themanummer gewijd aan de conservering van historische interieurs. Met bijdragen van E. Koldewij (Omgang met interieurs), J. Stoelhorst (Interieurwacht; Dagelijks onderhoud; Kasteel Amerongen), S. Coene (Preventieve conservering) en 'Voor het voetlicht' met Eloy Koldewij. Monumenten, jrg. 32 (februari 2011) nr 1/2

Textile Tectonics - Research and Design

Lars Spuybroek (red.)
Dit boek laat zien hoe natuurlijke, ornamentale en folkloristische patronen digitaal kunnen worden uitgewerkt tot, programmeerbare en daadwerkelijk te

bouwen structuren - van bladnerven tot gotische roosvensters, van schuimformaties tot traditionele haarvlechtstijlen en van Keltisch knooppwerk tot breipatronen. Nadat standaardisatie en massaproductie de 20ste eeuw hebben bepaald, bieden hedendaagse digitale technieken ongekende nieuwe mogelijkheden.

Rotterdam, nai Publishers, 2011 gebonden, 220 pp, rijk geïllustreerd, € 24,50 ISBN 9789056628024 (Eng)

Artikelen

Harold D.E. Bos, 'Een notabele inrichting in Huize Kranenburg, Bergense kroniek', 17 (2010) nr. 1, pp.12-14

Marloes van Buuren, 'Van meubelchitz, schellekoorden en ripsche gordijnen: herinrichting van het Huis te Bennebroek in 1862', HeerlijkHeden, 37 (2010) nr. 146, pp. 25-34

Didier van Det, 'Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: historische interieurs in de schijnwerpers', Herenhuis 4 (2010) nr. 4, pp. 38-42

C.Willemijn Fock, 'Modieuze ontwikkelingen in het interieur in 1672. Raamgordijnen en ander nieuws', Oud Holland, 123 (2010) nr. 1, pp. 80-81

Eloy Koldewij, 'Geheim van het Binnenhof ontrafeld. Schilderingen van topniveau', Tijdschrift van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2 (herfst 2010) nr. 4, pp. 30-31

Ben Kooij, 'Luxaflex en Balastore. Zonwering uit de wederopbouwperiode', Monumenten, 31 (2010) nr 10, pp. 33-36

A. Müller-Schirmer, 'Een Turcx tafelkleet', Kunstschrift, 6 (2010) pp. 30-31

Laura Roscam Abbing, 'Over rozen & zwanen. Lutherse kerkinterieurs in Nederland', Vitruvius, 4 (2011) nr. 15, pp. 14-21

Laura Roscam Abbing, 'Een zwaan op een preekstoel. Het unieke van Lutherse kerkinterieurs', Tijdschrift van de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, 3 (2011) nr. 1, pp. 4-7

Frits Scholten, 'Metsu's Marmer', Kunst-schrift, 6 (2010) pp. 34-39

Regnerus Steensma, 'De klassemataatschappij in de kerk van Loppersum in 1832', Groninger kerken, 27 (2010), nr. 3, pp. 72-76

Andreas de Vos, 'Restauratie interieur Molen E van de Zes Wielen bij Alkmaar', Molenwereld, 13 (2010) nr. 136, pp. 150-162

Recensie

Naar aanleiding van de studiemiddag '18de-eeuws neoclassicisme in Nederland, meubel en interieur à l'antique' van de Stichting Ebenist en de SHNI is onlangs een congresbundel verschenen. In het eerste artikel in deze bundel geeft Eloy Koldewij een overzicht van de achtergronden en ontwikkeling van de laat-18de-eeuwse interieurs in neoclassicistische stijl in Nederland en de voornaamste architecten van deze stijlperiode. Tevens besteedt hij aandacht aan veranderingen in gebruik van ruimten en de introductie van (technische) vernieuwingen in het interieur. Het laat-18de-eeuwse chinoiseriekabinet in het Johan de Withuis in Den Haag staat centraal in de artikelen van Henny Brouwer & Edwin Verheij en Maurice Steemers. In 2005 werd deze kamer beschadigd door brand. Dat vormde aanleiding voor een grondig onderzoek van materiaal en kleurafwerking. De onderzoeksresultaten gaven voldoende basis voor een reconstructie. Twee artikelen zijn gewijd aan het Teylersmuseum in Haarlem, in 1780 gebouwd naar ontwerp van de architect Leendert Viervant. Hans van der Wiele gaat in op de restauratie van de Ovale Zaal. Het onderzoek voorafgaande aan de restauratie heeft inzicht gegeven in de bouw- en gebruiksgeschiedenis. Hieruit bleken constructie en interieur sterk verweven te zijn: muurwerk, balklagen, kap en kastenwanden vormen een samenhangende constructie. Anne Marie ten Cate behandelt aan de hand van archiefgegevens een bijzonder onderdeel van de interieurafwerking, namelijk de blinds of ophaalgordijnen voor de boekenkasten. Onderzoek naar de oorspronkelijke interieurafwerking en inrichting van het paviljoen Welgelegen in Haarlem komt aan de orde in een artikel van Jacqueline Heijenbrock. Belangrijkste bronnen hierbij waren de bouwrekeningen, de boedelinventarissen vanaf 1809 en de aanwezige interieurs en meubilair.

Kleurafwerking in laat-18de-eeuwse interieurs is onderwerp van het artikel van Ruth Jongasma en Matthijs de Keijzer. Aan de hand van onderzoeken in zes ruimten worden de mogelijkheden en dilemma's van behoud, conserveren, restaureren of reconstrueren aan de orde gesteld. Terecht stellen de auteurs dat verf (kleur) niet alleen zeer beeldbepalend is voor de architectuur, maar ook voor het karakter van de verschillende stijlperioden. Jaap Boonstra verhaalt over een interieur uit circa 1800, dat als stijkkamer in Amsterdams Historisch Museum terecht is gekomen. De wens om het interieur opnieuw tentoon te stellen vormde aanleiding voor onderzoek. Daarbij bleek dat het interieur grondig onderhanden is genomen omstreeks 1900: niet alleen zijn originele onderdelen vergroot, verhoogd of aangepast, maar ook zijn onder meer de raamwand, nieuwe lambriseringen en deuren toegevoegd. Ten behoeve van een nieuwe opstelling zou het eigenlijk gereconstrueerd moeten worden in de oorspronkelijke situatie. Anderzijds is het verbouwde interieur ook een kenmerkend voorbeeld van de inrichting van stijkkamers in de periode rond 1900. Kortom, deze bundel geeft in relatief kort bestek informatie over vele aspecten van interieurs uit de late 18de eeuw, niet alleen over stilistische aspecten maar ook over onderzoek en restauratiedilemma's.

JAN VAN DER HOEVE

Handelingen, Achtste Nederlandse Symposium Hout- en Meubelrestauratie, 18e-eeuws neoclassicisme in Nederland, Meubel en interieur à l'antique, M. Vasques Dias (red), Stichting Ebenist, Amsterdam 2010, € 25 www.ebenist.org

Studiemiddag 'Tegels in het interieur' Koninklijke Tichelaar Makkum, 26 mei, 13-17 uur

De toepassing van tegels in het interieur - zowel historisch als eigentijds - is een bekend fenomeen in het Nederlandse interieur en een interessant onderwerp voor nadere bestudering. Nog steeds zijn er fabrieken die zich bezighouden met de productie ervan, waarvan de Koninklijke Tichelaar Makkum de oudste en misschien wel de bekendste is. In de loop der eeuwen is hier een onschatbare bron van keramische kennis en kunde opgebouwd en van generatie op generatie doorgegeven. Dat proces gaat voort en Tichelaar legt er meer dan ooit de nadruk op dat product vernieuwing en kennisontwikkeling gelijke tred moeten houden. Er is dan ook geen gepaster locatie dan dit familiebedrijf om dit onderwerp zowel theoretisch als ook visueel te benaderen. Dondermiddag 26 mei zal de SHNI in Makkum te gast zijn. Prosper de Jong zal hier vertellen over zijn onderzoek naar 17de-eeuwse tegeltableaus, waarna directeur Jan Tichelaar zal vertellen over de manier waarop zij (succesvol) vernieuwing doorvoerden door ontwerpers en architecten te laten weten wat van oudsher de 'skills' van Makkum zijn en waarvoor die ook in deze tijd toepasbaar zijn. Vervolgens zal keramiste Babs Haenen vertellen over haar onderzoek, ontwikkeling en toepassing van tegels in interieurs. Na een rondleiding door de fabriek zijn we welkom bij oud-directeur Piet Tichelaar, die een rondleiding in zijn eigen huis zal geven. Een unieke gelegenheid om dit huis van binnen te bekijken. Aanmeldingen zo spoedig mogelijk i.v.m. beperkt aantal plaatsen: www.shni.nl/activiteiten

Studiedag Historisch Interieur Universiteit Gent, 18 mei

Ook dit jaar zal prof. dr. Anna Bergmans weer de Vlaamse studiedag historisch interieur organiseren. Deze studiedag heeft als doel het theoretisch wetenschappelijk onderzoek te verbinden met de praktijk van de monumentenzorg. Vanuit Nederland zal o.a. Een van de sprekers is de Nederlandse kunsthistorica Inger Groeneveld die zal ingaan op natuurstenen vloeren. Inf. www.bouwkunst.ugent.be

SS Rotterdam open voor publiek Rotterdam, 25 & 26 juni

Op de 'Dag van de Architectuur 2011' kan de SS Rotterdam worden bezocht. Het cruiseschip maakt deel uit van het maritiem erfgoed van Nederland en is één van circa twintig voormalige trans-Atlantische lijnschepen dat nog bestaat. Het schip is één van de bekendste naoorlogse Nederlandse passagiersschepen en voer op de Holland-Amerika Lijn. Drs. Barbara Laan, interieurhistoricus en voormalig voorzitter van de SHNI, zal een lezing verzorgen. Zij was o.a. betrokken bij de waardstelling van de Rotterdam. Uiteraard is ook het interieur van het schip deze dag te bewonderen. Inf. www.stoomschiprotterdam.nl www.dvda.nl

Sits, Grein & Bombazijn. Vergeten stoffen Zeeuws Museum Middelburg, tot najaar
Sits, grein en bombazijn zijn maar enkele van de vele wonderlijke namen van de veelal exotische die vroeger werden gebruikt voor het maken van vrijwel alle onderdelen van de Zeeuwse streekdracht. De tentoonstelling laat de grote diversiteit van de modecollectie zien en start daarmee een onderzoek naar de geschiedenis van de eigen stoffen. Een belangrijke rol in dit project is weggelegd voor de Johan van den Acker Textiel fabriek uit Gemert. De weverij maakt sinds 1807 stoffen die gebruikt worden voor streekdracht in heel Nederland. In 2011 nodigt het Zeeuws Museum ontwerpers uit om zich te laten inspireren door deze vergeten stoffen en ze een nieuw leven te geven als meubel, wandtapijt of beddensprei. Deze ontwerpen krijgen in de loop van het jaar een plek in de tentoonstelling die zich daarmee steeds verder zal uitbreiden.

www.zeeuwsmuseum.nl

World Interiors Event 2013

Het achterliggende idee van 'in Amsterdam' het World Interiors Event 2013 - een initiatief van de BNI - is om de veelal reeds bestaande activiteiten rond interieurarchitectuur onder één paraplu te brengen met als thema: Past, Present and Future of interiors. Door het aanbrengen van samenhang in de activiteiten en door het uitdragen van een gemeenschappelijke visie en marketing, wordt verwacht het internationale bereik te vergroten en interieurarchitectuur in al zijn facetten op de kaart te zetten bij zowel professionals als het bredere publiek in binnen- en buitenland. Het programma wordt voornamelijk in Amsterdam gehouden en bestaat uit een congres voor professionals en uit vele evenementen voor diverse doelgroepen door het hele jaar 2013 heen. www.inamsterdam.org

IXEA, je Romeinse woonwarenhuis

Limburgs Museum Venlo, t/m 6 jan. 2012
In maart ging in Venlo de eerste Europese vestiging open van IXEA, het woonwarenhuis gespecialiseerd in alles voor het Romeinse huis. Het is net IKEA, maar toch even anders. Je herkent een keuken, maar waar normaal het gas- of elektrisch fornuis staat, brandt nu een houtvuur. Nog vreemder, is het open toilet in de keuken. In de woonkamer staan geen stoelen, wel aanlegbedden. Het zijn met uiterste zorg, handmatig vervaardigde replica's die door de bezoekers direct kunnen worden meegenomen of worden besteld. Ze zijn gemaakt op basis van originele meubels opgegraven in Herculaneum, naar voorbeelden van fresco's uit Pompeii en reliëfs van de sarcophaag van Simpelveld uit ons eigen land. Is dan alles namaak in IXEA? Nee, in kleine vitrines worden originele objecten getoond, waaronder glazen, flessen, kinderspeelgoed en fragmenten van fresco's. www.limburgsmuseum.nl

Bezeten van stoelen

Zuiderzeemuseum Enkhuizen, t/m 9 sept.
De presentatie toont het werk van Richard Hutten, een van Nederlands meest succesvolle ontwerpers van dit moment en de verschillende generaties stoelen die hem als inspiratie dienden. Daarbij is er specifiek aandacht voor de ontstaansgeschiedenis van de door Hutten speciaal voor het

museum ontworpen Zuiderzeestoel. Ook stoelen zijn er stoelen van onder andere Arne Jacobsen, Gerrit Rietveld en H.P. Berglage te zien. De tentoonstelling is onderdeel van het beleid van het Zuiderzeemuseum om jaarlijks opdrachten te geven aan hedendaagse ontwerpers die gebruikmaken van oude ambachtstechnieken. www.zuiderzeemuseum.nl

Fashioning Nature. Bloem- en diermotieven Duivenvoorde Voorschoten, t/m 22 oktober

Van schilderij tot porselein, van kostuum tot zilver, van boek tot prent en van tapijt tot plafond: overal op Kasteel Duivenvoorde zijn bloem- en diermotieven aan te treffen. Ter decoratie, met een symbolische betekenis of als natuurgetrouwe weergave. Fashioning Nature laat zien hoe de natuur zich door menselijke creativiteit op uiteenlopende wijze liet vormen en vastleggen en bovendien als onderwerp fashionable werd. www.kasteelduivenvoorde.nl

Database 'Afbeelding Linkt Met Artefact'

Museum Boijmans Van Beuningen lanceerde in februari de website ALMA. Deze online database - vernoemd naar conservator Alma Ruempol (1939-1992) die in de jaren tachtig haar onderzoek begon naar alledaagse gebruiksvoorwerpen en kunstnijverheid - koppelt pre-industriële gebruiksvoorwerpen aan schilderijen en prenten waarop deze voorwerpen staan afgebeeld. Hoe zag een houten pollepel die te vinden is op De marskramer van Jeroen Bosch er in het echt uit? Waar werden in de 17de eeuw pasglazen voor gebruikt? Welke voorwerpen op Han van Meegeeren's Emmaüsgangers ontmaskeren deze beroemde Vermeervervalsing opnieuw? De informatie die Ruempol in de loop der jaren bijeenbracht, resulteerde in een omvangrijk documentatiesysteem, bestaande uit duizenden documentatiekaarten. Het oorspronkelijke kaartstelsel is nu op de website aangevuld met verwijzingen naar 2500 gebruiksvoorwerpen uit de museumcollectie en kan wereldwijd in het Nederlands en Engels online geraadpleegd worden. www.alma.boijmans.nl

Restauratie schilderijen Dominicanenkerk voltooid.

In 2005 startte in Maastricht de restauratie van de gewelfschilderingen in de Dominicanenkerk - nu in gebruik als boekwinkel Selexyz Dominicanen. Vijf jaar later is ook de restauratie van de wandschildering met voorstellingen uit het leven van Thomas van Aquino afgerond. Om dit proces zichtbaar te maken, zal er om de 10 minuten een scan van de 19de-eeuwse tekening van Johannes van Brabant van de schildering middels een beamer over de schildering heen gelegd worden waardoor de voorstelling duidelijker leesbaar wordt. Voorts is er voor de schildering een informatiemeubel met een reconstructie van een fragment van de schildering geplaatst.

Restauratie schilderijen Dominicanenkerk voltooid.

In 2005 startte in Maastricht de restauratie van de gewelfschilderingen in de Dominicanenkerk - nu in gebruik als boekwinkel Selexyz Dominicanen. Vijf jaar later is ook de restauratie van de wandschildering met voorstellingen uit het leven van Thomas van Aquino afgerond. Om dit proces zichtbaar te maken, zal er om de 10 minuten een scan van de 19de-eeuwse tekening van Johannes van Brabant van de schildering middels een beamer over de voorstelling duidelijker leesbaar wordt. Voorts is er voor de schildering een informatiemeubel met een reconstructie van een fragment van de schildering geplaatst.

Ons dagelijks brood

Zeeuws Museum Middelburg, t/m 29 mei
Spijkerbroeken, overalls, rubberlaarzen; in elke kledingkast kom je wel werkkleding tegen, of kledingstukken die daarvan zijn afgeleid. De tentoonstelling 'Ons dagelijks brood. Schortenbont, schapenvacht en spijkergoed' is een combinatie van Zeeuwse werkkleding met jeans. Aan het begin van de 20ste eeuw maakt men van afgedankte kleren nieuwe kledingstukken: oude schorten worden kieltjes en oude broekspijpen worden beschermhoezen voor armen en benen. Omdat de boerenwerkkleding behalve een praktische, geen enkele andere waarde vertegenwoordigt, verdwijnt die in de lappenmand of het gootsteenkastje. Daarom is het bijzonder dat het Zeeuws Museum deze collectie heeft. In de tentoonstelling is tevens het werk van Elis Vermeulen te zien. Haar eigentijdse viltenschorten doen denken aan werkkleding en zijn geïnspireerd op de leren werkschorten van mannen. www.zeeuwsmuseum.nl

Ideeën welkom

Bijdragen voor de Nieuwsbrief kunnen worden gestuurd naar de redactie. Van Eeghenstraat 83, 1071 EX Amsterdam. nieuwsbrief@shni.nl